

REPERE CONCEPTUALE ALE TENDINȚELOR TEORETICE DE TRADUCERE, FUNDAMENTATE PE SOCIO- ȘI PSIHOLINGVISTICĂ

Doctorandă **Miroslava METLEAEVA (LUCHIANCICOVA)**

Institutul de Filologie al AȘM

EXPERIMENTAL SOCIAL AND PSYCHOLINGUISTIC TRENDS IN TRANSLATION PROCESS

Summary. The article views translation process as a literature text interpretation activity, taking into consideration some modern translation tendencies. The author emphasizes the importance of linguistic and literature aspect in historical context. To understand the process that takes place in translator's mind, *translation-research* approach pays special attention to the psychological aspects of translation on the basis of introspective observation. In the process of translation, „conflict” situations between the author and the translator often arise. In this situation temporal medium, double nature of translation: second/primary, fundamental differences between the process of the creation of a literary text and its translation must be taken in consideration.

Keywords: translation, research, psychology, introspective observation, temporal medium, double nature of translation.

Rezumat. În articol este abordat procesul de traducere ca o activitate de interpretare artistică a textului, luând în considerare unele tendințe moderne ale traducerii. Autorul subliniază importanța aspectului lingvistic și literar în context istoric. Pentru a percepe gândirea auctorială, traducerea ca cercetare presupune includerea unor metode de analiză psihologică ce au la bază observația introspectivă. În procesul traducerii, între autor și traducător apar niște relații contradictorii. Mediul temporal, dualitatea traducerii, diferențele principale dintre acțiunile de creație ale textului artistic original și traducere trebuie să fie luate în calcul în procesul transformării originalului în cea de a doua realitate materială.

Cuvinte-cheie: traducere-cercetare, psihologie, observație introspectivă, mediu temporal, dualitatea traducerii.

PRELIMINARII

Teoria traducerii ca disciplină științifică este foarte tânără: istoria sa numără circa 50 de ani. Nașterea ei datează cu 1972, când la cel de al III-lea Simpozion Internațional de Lingvistică din Copenhaga lingvistul britanic James Holmes a specificat necesitatea recunoașterii teoriei traducerii ca pe un domeniu independent de cercetare științifică. Holmes a formulat drept sarcină principală a noii științe stabilirea principiilor generale pentru explicarea legităților și precizarea manifestărilor reale în dezvoltarea teoriei procesului de traducere.

Predecesori direcți ai teoriei traducerii ca disciplină științifică pot fi considerate pe bună dreptate lingvistica structurală și cea funcțională. Întemeietorii lingvisticii structurale, Roman Jakobson, Paul Newmark, Jean-Paul Vinay și Jean Darbelne, au atras atenția cercetătorilor asupra unor asemenea aspecte cheie ale teoriei traducerii, precum semnificația și echivalența. Iar reprezentanți ai lingvisticii funcționale, Katarina Reis, Paul Vermeer, Julian House și Mona Baker, au ajuns la concluzia că legile traducerii sunt determinate nu numai de structura limbii, dar și de utilizarea ei într-un anumit context social.

Abordarea structuralistă frontală, respingând studierea semanticii, a ignorat problematica traductologică, prilejuind reevaluarea așa-numitei *teorii*

a intraductibilității, conform căreia traducerea în genere este imposibilă. S-a creat o situație paradoxală, când activitatea practică seculară de traducere era pusă la îndoială.

Explozia informațională postbelică, soldată cu schimbări esențiale în activitatea traductologică, dar și în abordarea interdisciplinară a problemelor lingvistice, inclusiv a celor de comunicare verbală, precum și dezvoltarea științei despre procesul literar, a permis apariția unor posibilități de dezvoltare în continuare a științei traductologice. *Teoria intraductibilității* a fost astfel combătută: factorii lingvistici presupun nu doar complicații pentru traduceri, dar și condiții pentru a le depăși.

În virtutea celor afirmate, ne vom opri la definiția pe care a dat-o traducerii Eugen Coșeriu: „Actul de traducere nu este altceva decât o vorbire, cu un conținut virtual identic, în două limbi diferite. Nu traducem limbi, ci vorbiri și afirmații; nu traducem ceea ce o limbă dată ca atare spune, ci ceea ce se spune cu această limbă, nu traducem deci semnificații, ci, în principiu, traducem ceea ce este desemnat cu ajutorul semnificațiilor. Semnificațiile sunt un instrument și nu un obiect al vorbirii. Nu există o transpunere directă de la semnificațiile limbii-sursă către semnificațiile limbii-țintă; drumul trece în mod necesar prin desem-

natul extralingvistic. De aceea traducerea este mai întâi «des-compunere prin limbaj» (Entsprachlichung) urmată de o «re-compunere prin limbaj» (Versprachlichung)” [1, 36].

De menționat că la sfârșitul secolului al XX-lea - primul deceniu al secolului al XXI-lea, în Europa Occidentală și de Est crește interesul față de teoria traducerii artistice, insuficient studiată în special pe segmentul influenței psihologiei și mentalității naționale asupra activității traducătorului. Acest fapt l-au remarcat Ladmiral (1997), A. Berman (1985), H. Meschonnic (1999), G. Steiner (1978), T. Slama-Cazacu (1999), D. Psurțev (2001) ș.a. Traductologia experimentală, bazată pe lingvistica etno-socială, are pe agendă o complicată problemă teoretică despre subiectivitatea traducătorului, viziunea sa asupra imaginii naționale a lumii sub aspectul dialogului dintre două literaturi și culturi.

CONTEXTUL INTERDISCIPLINAR AL INVESTIGĂRII PROCESULUI DE TRADUCERE

Materialitatea metadisciplinară a textului artistic este una dintre cele mai importante tendințe în traductologie. Aplicarea teoriilor contemporane privind metodele psiho-analitice și de interpretare a textului în contextul metodologic al teoriei generale a traductologiei naționale pune în discuție chestiuni nu mai puțin problematice, precum textologia literaturii traduse, dialectica procesului traducerii în raport cu procesul general literar și corelațiile autor/traducător, dar și problematica noilor terminologii.

Iuri Krivoturov afirmă pe bună dreptate că „Traducerea este un complicat fenomen de natură comunicativă, alcătuită din componentele modului fiziologic-psihologic (antropologic) de viață, sistemelor lingvistice de grai (limbă – sursă și limbă – țintă) și relațiilor de cele mai multe ori antagoniste dintre aceste sisteme, dar și ale rezultatului de anulare a acestor contradicții în urma alegerii variantei optimale de transmitere a textului de la „limbă-sursă” la „limbă-țintă” [2, p.125]. Lipsa doar a unuia dintre aceste componente știrbește noțiunea de „traducere”. Cercetătorul consideră că propria sa definiție nu anulează alte versiuni care ar putea doar să precizeze și, indirect, să explice această noțiune fără a-i modifica esența. Argumentându-și interpretarea, el polemizează cu A. Șveitșer, care susține că „păstrarea invariabilă a sensului este problema principală a traducerii dintr-o limbă naturală în alta... Traducerea interlingvistică poate fi definită ca schimbul unor elemente dintr-o limbă cu elemente din alta.” [3, p. 68]. Krivoturov precizează că a înțelege traducerea ca „o păstrare invariabilă a sensului” (conținutul textu-

lui) exclude prezența atextuală a realității, adică aspectul istorico-temporal și chiar caracteristicile traducerii.

Bogdan Ghiu ia în dezbatere rolul major al autorului în transportarea ideii spre cititor în cadrul limbii-sursă (de origine) și problema libertății traducătorului atunci când se traduc texte filosofice valoroase, care se apropie de textele artistice, prezentând modalitatea de creare în limba-țintă a unui limbaj corespunzător, complex pentru așa maeștri ca: *Deleuze, Derrida, Foucault, Bourdieu*. Și aici ajungem să deducem o idee importantă: „Autorii sunt primii care traduc, traducerea începe mult înainte de traducerea inter-lingvistică propriu-zisă, prin care nu facem decât să transplantăm, să relansăm o singularitate relativ intraductibilă dintr-o limbă în alta, adică dintr-un spațiu de traducere între idiomuri singulare în altul. Există traducere pentru că există deja traducere, se traduce pentru că de la bun început, într-un mod încă misterios, dar către care doar gândirea-traducere poate să înainteze, se traduce” [4, p. 2].

La această etapă putem vorbi despre *decodificarea, tălmăcirea, traducerea „limbajului” gândirii autorului de către autor, pentru a reda ceea ce el vrea să transfere receptorului (cititorului)*.

ASPECTE ȘI CRITERII ÎN REALIZAREA TRADUCERII

În acest context, vom identifica și examina dificultățile întâlnite de traducător în procesul traducerii din limba-sursă a textului în limba-țintă *pentru a reda gândul autorului, cu toate impedimentele înțelegerii textului original, strâns legată de recodificarea limbii-sursă în limba-țintă, având în vedere codul ei și decodificarea gândirii autorului cu implicarea modului de a gândi al traducătorului*. Analizând situația respectivă, observăm lucruri care trezesc semne de întrebare referitoare la diversele teorii ale traducerii, legate de criteriile realizării acestui proces.

Potrivit *teoriei-Skopos*, alegerea strategiilor și metodelor de traducere depinde de un anumit scop: este mai important să obții o traducere urmărind ținta exactă, decât să efectuezi o traducere printr-o metodă anumită [5, sursă electronică]. Abordarea subiectivă pentru determinarea artistismului sau neartistismului unor sau altor creații literare și, în raport cu acestea, alegerea metodelor de traducere deschid largi posibilități pentru ignorarea actualelor, cu vechime de secole, criterii de calificare a activității de traducere, cu consecințe ce depășesc limitele.

Acest aspect al traducerii este analizat de Eve-Marie Draganovici în *Übersetzungen audiovisueller Werbung für deutsche Konsumgüter (Traducerea textului publicitar în mediul audiovizual din limba germană*

în limba română) care subliniază că: „În cazul traducerii formelor de publicitate, funcția textului din cultura țintă este cea care se află în centrul atenției, deoarece independența produsului final de cel inițial este evident, mai ales la acest tip de text” [6, p. 7].

Analizând *teoria-Skopos*, cercetătoarea relevă în continuare esența ei conceptuală care constă în punerea scopului ca factor dominant în luarea deciziilor, urmărindu-se înlocuirea elementelor culturale din cultura sursă cu cele din cultura țintă pentru a corespunde așteptărilor receptorilor pe toate planurile: informativ, asociativ, emoțional, apelativ. „În această categorie se înscrie și teoria transferului de text, propusă de Anthony Pym, care respinge categoric compararea textului sursă cu textul țintă, analiza textului urmând să se facă pe baza factorilor externi, iar traducerea, respectiv transferul textului fiind comparat cu deplasarea unui produs într-un magazin.” Pym privește însă transferul dintr-o perspectivă economică. Astfel, el acordă o atenție deosebită conceptului de localizare pe care îl definește ca fiind „o adaptare interculturală a textului (cross cultural text adaptation [...]), traducerea devenind un domeniu subordonat acesteia” [6, p. 7].

Cu toate acestea, estomparea importanței criteriilor traducerii, chiar dacă pare un lucru ciudat, poate fi observată la Paul Ricoeur. Care este diferența dintre deținătorii originalului și beneficiarii traducerii este o întrebare care nu are nevoie de răspuns. Fiecare grup de comunicare aparține unei culturi și limbi individuale și, prin urmare, are propria sa mentalitate, psihologie națională, ideologie și viziune asupra lumii.

Totuși, nu suntem pe deplin de acord cu teza lui Ricoeur privind *absența unui criteriu absolut al unei traduceri bune* și anume din cauza interpretării arbitrare a sursei. În opinia noastră, un astfel de criteriu este *sursa inițială* a traducerii – *originalul*, dar indicator – *o analiză comparativă* a traducerilor existente ale sursei originale. Conformându-ne tezei lui Ricoeur, putem înțelege că orice traducere poate fi egalată cu cea mai perfectă transpunere a unei lucrări. În acest sens, nivelarea rezultatelor traducerilor este axată, în primul rând, pe „oportunitatea” unui anumit moment istoric.

Consecințele unei asemenea atitudini față de traducere sunt prezentate în articolul lui Nicolae Râmbu *Barbaria interpretării. Reflecții despre hermeneutica lui Schleiermaher*, în care el accentuează momentul de *abuz al interpretării*: „S-ar putea să pară ciudată asocieră dintre interpretare și barbarie, însă este vorba de un fenomen teribil, care a făcut numeroase victime. (...) Constantin Noica, de pildă, a scris *Povestiri despre Om*, cu intenția de a oferi cititorului român o introducere în *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel, una dintre cele mai dificile cărți din filosofia modernă. După cum se

știe, lucrarea a fost «interpretată» ca «una dintre cele mai periculoase materiale ideologice din țară», cu «caracter fățiș anticomunist și mistic», constituind unul dintre capetele de acuzare în procesul Noica” [7, p. 83].

TEORII ALE TRADUCERII MARCATE DE PSIHOLINGVISTICĂ

În această ordine de idei, merită evidențiată teoria experimentală a traducerii și etnotraducerea. Teoria experimentală (Krings, 1986), fundamentată pe psiholingvistică, intenționează să înțeleagă ce se întâmplă în mintea traducătorului în baza metodelor de observație introspectivă aplicate fenomenului traducerii. Studiile de acest gen au dus la o nouă perspectivă de cercetare traductologică: etnotraducerea (Garfinkel, 1967, 1970, 1984).

Lucrările lui Iuri Krivoturov scot în relief una din problemele-cheie ale traductologiei – relațiile reciproce dintre autor și traducător din punct de vedere al multiplelor teorii sociolingvistice cu accent pe aspectul psihologic. Cercetătorul, bazându-se pe niște regulamente axiomatice, consideră că autorul textului original, precum și traducătorul sunt, în esență, creatori. În același timp, Krivoturov face o remarcă importantă și anume că în procesul de creare a lucrărilor, între ei apar niște relații care pot fi catalogate drept conflictuale: „Însuși textul, reflectat în conștiința traducătorului, este un fenomen al psihicului și inevitabil subscris idealului, spiritualului, psihologicului și materialului (substratului material)” [2, p. 127].

Aceste stări conflictuale îl îndeamnă pe traducător să-și mobilizeze capacitățile creatoare de explorator, conectând la procesul de meditare memoria, emoțiile, simțurile. Și, inconștient, la acest proces al traducerii se include subconștientul.

A devenit o axiomă că un veritabil traducător este un artist și nu avem niciun motiv să nu acceptăm acest lucru. Abordarea personalizată atrage atenția cercetătorului asupra operațiilor de cugetare ale traducătorului în procesul său de activitate, săvârșit în mod obiectiv, dar și subiectiv. S-ar putea presupune că în mai multe cazuri anume metoda intuitiv-uristică în luarea deciziilor este cea mai importantă și decisivă în procesul traducerilor” [8 p. 61].

În lucrarea sa *Cunoașterea și traducerea*, W. Wils [9], referindu-se la lucrările de psihologie a creației, e de părere că într-o oarecare măsură, traducătorul trebuie să neutralizeze inconștientul, transferându-l în zona conștientului, adică fără a exclude importanța intuiției, meditația trebuie s-o preceadă. Și tot el propune patru etape ale creației traductologice: pregătirea, coacerea, iluminarea și verificarea scopului atins.

Există o regulă de aur în traducere – textul tradus nu trebuie să fie mai explicit decât originalul, așa construim fidelitatea.

Studiind problemele lingvistice și ale traducerii, V. K. Miniar-Beloruțev sintetizează datele despre traducerea simultană, scrisă și informativă, din mass-media, fără a evidenția particularitățile traducerii literare artistice, însă aducând exemple dintr-o nereușită traducere din creația lui A. S. Pușkin. Firește, multe aspecte ale activității traductologice țin de același timp și se aplică față de toate felurile de traduceri. Totodată, el recunoaște că „traducerea nu e numai unități de limbă și grai, modul subjonctiv sau indicativ, noțiuni sau cuvinte internaționale, traducerea e și omul care înfăptuiește manipulări neordinare cu unități de limbaj, noțiuni și cuvinte internaționale, e și gândirea și posibilitățile sale” [10, p. 239].

Sunt însă opinii cum că lucrarea tradusă aparține pe jumătate autorului și pe jumătate cititorului sau (în cazul nostru, traducătorului), stabilind clar scopul traducătorului de a transmite prin activitatea sa individualitatea auctorială. Tot aici poate fi atribuită și contradictoria noțiune „traducător-coautor”.

FACTORII SPECIFICI AI PROCESULUI DE CREARE A ORIGINALULUI ȘI A TRANSPUNERII LUI ÎN LIMBA ADOPTIVĂ

E necesară o idee clară despre specificul de creație a procesului scrierii unei opere literare și procesul de transpunere a textului original în limba adoptivă. Să evidențiem doar factorii fundamentali ai interacțiunii celor două individualități creatoare, două sisteme psiho-sociale și etno-lingvistice în crearea și recompunerea operei.

Mai întâi, să ne oprim la „mediul temporal”, noțiune propusă în cadrul prezentului studiu. Noțiunea de „context temporal”, pe larg folosită în traductologia modernă, este legată cu precădere de contexte lingvistice, literare, istorice, sociale, însă noțiunea de „mediu temporal”, din punctul nostru de vedere, are un alt rol de clarificare a multor aspecte privind formarea personalității artistice și a creației sale, *completat de contextul personal*. Această noțiune de „mediu temporal” include o *totalitate de factori etno-sociali, istorici, culturali, personali, mentali și psihologici în perioada de formare, de existență și de activitate creatoare a personalității de creație*. „Cuvântul nu vine cu o valoare proprie lui: importanța sa în frază este conferit de întregul sistem de coordonate al persoanelor care iau parte la comunicare și care creează de asemenea conotații; însăși semnificația sa este completată de contextul personal în care

ea este integrată” [11, p. 700]. În cuvânt este codificat sensul (conținutul) noțiunii, foarte mobil în limbaj. Psihologii contemporani de frunte atrag atenția la relația reciprocă dintre legitățile psihologiei și cele mai importante aspecte ale vieții cotidiene ale omului. De influența social-psihologică sunt legate convingerile, subordonarea ierarhică, prejudecățile, conformismul, discordiile, comunicarea neverbală și altele. „Influența socială este omniprezentă. Ea se produce oricând și oriunde. Ea este o parte a structurii lumii” [12, p. 15]. Influența socială se manifestă prin mediul temporal în schimbarea sensului cuvântului în context, prin încercarea, în unele cazuri, a intervenției în codul limbajului, fapt menționat de Nicolae Râmbu [7, p. 83].

Interpretările specifice ale lucrurilor și fenomenelor din mediul ambiant sunt activate în conștiința omului în temeiul principiului: „tot ce se întâmplă în interiorul nostru (procese psihologice) sunt determinate, în primul rând, de factori externi (...)”. Unul din întemeietorii psihologiei sociale, Kurt Levin, foarte mult timp în urmă ne-a lăsat o ecuație simplă: comportamentul este funcția a două variabile – personalitatea unică a individului și situația în care el sau ea săvârșesc faptele [12, p. 51].

Atât autorului, cât și traducătorului îi este imposibil să se ferească sau să facă abstracție de toate acestea, deoarece ambii, deși e recunoscută importanța unicității individuale în domeniul influenței, se află totuși sub acțiunea celei de a doua părți componente a influenței – *forța situației (forța momentului)*. Din punct de vedere al *mediului temporal*, parte a factorului social-psihologic, acesta se referă la întregul proces literar.

Traductologia modernă nici nu poate fi imaginată fără factorul istoric. Noi susținem punctul de vedere formulat de către unul dintre cei mai mari istorici ai contemporaneității, Fernand Braudel [13], care accentua concordanța timpurilor, explicând exhaustiv că autenticele ritmuri temporale sunt cele mai sigure mijloace de pătrundere în adâncurile realității istorice, „demonstrând fără preget necesitatea dialogului interdisciplinar și luptând împotriva pericolului permanent al fragmentării cunoștințelor” [14, p.10].

Traducerea este un fenomen complicat și multilateral, unele din aspectele căruia pot fi obiecte de cercetare ale diferitor științe. În cadrul traductologiei se studiază aspecte variate ale activității de traducere: psihologice, literare, etnologice etc. și istoria traducerii în una sau altă țară ori țări. „Nimeni nu ne va explica complet opera lui Eminescu, fără a-i determina „cultura”, adică și izvoarele străine pe lângă factorii determinanți interni” [15, p.7].

Înțelegerea traducerii și a importanței sale pentru cultura națională și universală, fără o privire sintetică

și atotcuprinzătoare asupra ei ca la un produs concentrat din factori sociali, psihologici, morali, confesionali, estetici, politico-ideologici, tehnico-științifici, economici, culturali și alții din aceeași categorie spațio-temporală, nu poate oferi o idee adecvată despre original și autorul lui. Pentru consemnarea sintezei de trecere interdisciplinară la analiza procesului creator „autorul-traducător” propunem termenul generalizator de „mediu temporal”. Despre acest lucru au atenționat și structuraliștii ruși încă în anii 1920.

RELAȚIA AUTOR – TRADUCĂTOR. ASPECTE PSIHO-LINGVISTICE

În opinia lui Corin Braga, „În paradigma actuală, se accentuează tot mai mult tendința de a privi ficțiunea și ficționalizarea, imaginea și imaginarul ca o formă alternativă de cunoaștere, mai greu de controlat, dar mai exuberantă și poate mai promițătoare decât cunoașterea rațională” [16, p. 8]. Leo Butnaru, întrebându-se, „Așadar, cine e totuși traducătorul?... Un deschizător de drumuri sau, poate, un continuator al lor pentru operele din spații configurate doar sub aspect etno-lingvistic?”, concluzionează: „Traducătorul-coautor are nevoie de imaginație, mobilitate lingvistică și inventivitate subordonate unui bun gust, simțului măsurii și rigorii artistice care îi permit să selecteze din multiplele variante interpretative, la nivel de detaliu sau întreg, pe cele mai expresiv-funcționale” [17, p. 32-33].

Din punctul nostru de vedere, în acest „tandem” autor/traducător-coautor sunt ignorate toate susnumitele feluri de contexte unite de noi sub noțiunea „mediu temporal”. Problema se complică și mai mult cu cât traducătorul se îndepărtează de parametrii temporali ai lucrării pe care o transpune în altă limbă. Chiar fiind contemporan cu autorul, traducătorul trebuie să țină cont de *mediul temporal* în care a fost creat originalul și că el precede procesul traducerii. Nu e cazul însă de neglijat mediul temporal al traducătorului și capacitatea acestuia de a-l înfrunța ca pe propria subiectivitate, dar și acțiunea asupra *mediului temporal actual*.

Astfel, se ajunge la constatarea *secundarității* temporale a actului traducerii. Din acest punct de vedere, nici nu poate fi pusă problema copaternității „autor/traducător-coautor”. Paternitatea este o creație comună cu drepturi egale ale unor persoane legate de aceeași idee, iar traducerea e un proces „post-factum”, un proces de transpunere a unui text literar original într-un spațiu cultural-informațional străin și în haina altei limbi. Dar această *secundaritate* a traducerii e *paradoxală*, deoarece întregul paradox se reduce la faptul că în esența sa cultural-informațională orice *transpunere integrală a originalului literar e primară, ea neavând în limba inițială nicio analogie*, chiar și în

poftida faptului că mai există și alte traduceri ale aceleiași text original. *Cauza acestei situații paradoxale rezidă în faptul că fiecare traducere poartă asupra sa amprenta personalității unui traducător concret și, la o adică, a mediului său temporal.*

Esența activității de traducere constă în *dualitatea* ei: pe de o parte, ea este secundară, pe de alta – primară. Cauza urmează să fie căutată în analogiile și diferențele procesului creării originalului și traducerii. Principalele diferențe dintre activitățile de creație și traducere în plan creativ-psihologic constau în faptul că:

a) consumul de energie psihică a autorului e direcționat în materializarea creativă a *propriului* obiect imaginar în spațiul lingvistic autohton;

b) consumul de energie psihică a traducătorului e direcționat la materializarea unui obiect real, dar *străin* în alt spațiu etno-lingvistic și cultural;

c) autorul e *liber* în procesul său de creație;

d) traducătorul e *dependent* de original, iar calitatea muncii sale e direct proporțională cu *empatia*, adică, e vorba de capacitățile sale de a retrăi emoțiile avute de autor în procesul creării operei și, în plus, de a se familiariza cu *mediul temporal al autorului*. Cu alte cuvinte, traducătorul trebuie să îmbine în sine trei feluri de empatie:

- *emoțională*, bazată pe mecanismul de proiecție și de imitare a reacțiilor altei persoane;

- *cognitivă*, întemeiată pe procese intelectuale: comparația, analogia etc.;

- *predicativă*, manifestându-se în previziunea altei persoane în anumite situații [18, p. 951-952]. Mai ales acest moment se referă la motivarea autorului și a personajelor sale din lucrarea artistică de pe masa traducătorului, ce aproape că nu se întâmplă cu un text specializat.

Să ne referim mai detaliat asupra *asemănării și diferenței imaginației creative a autorului și traducătorului*. E de evidențiat faptul că și la unul, și la celălalt, aceasta scoate în evidență concepția artistică despre lume, apoi despre una și aceeași natură a imaginilor artistice în procesul de prelucrare a componentelor psihice, obținute în experiența anterioară de viață.

În procesul activității atât autorul, cât și traducătorul dau dovadă de o *imaginație activă*, fiind vorba de o combinație a gândirii abstracte cu imagini care iau o formă deosebită în activitatea ulterioară. Însă relația „autor-traducător” (să nu confundăm cu „autor-traducător-coautor”) are diferite tipuri de imaginație:

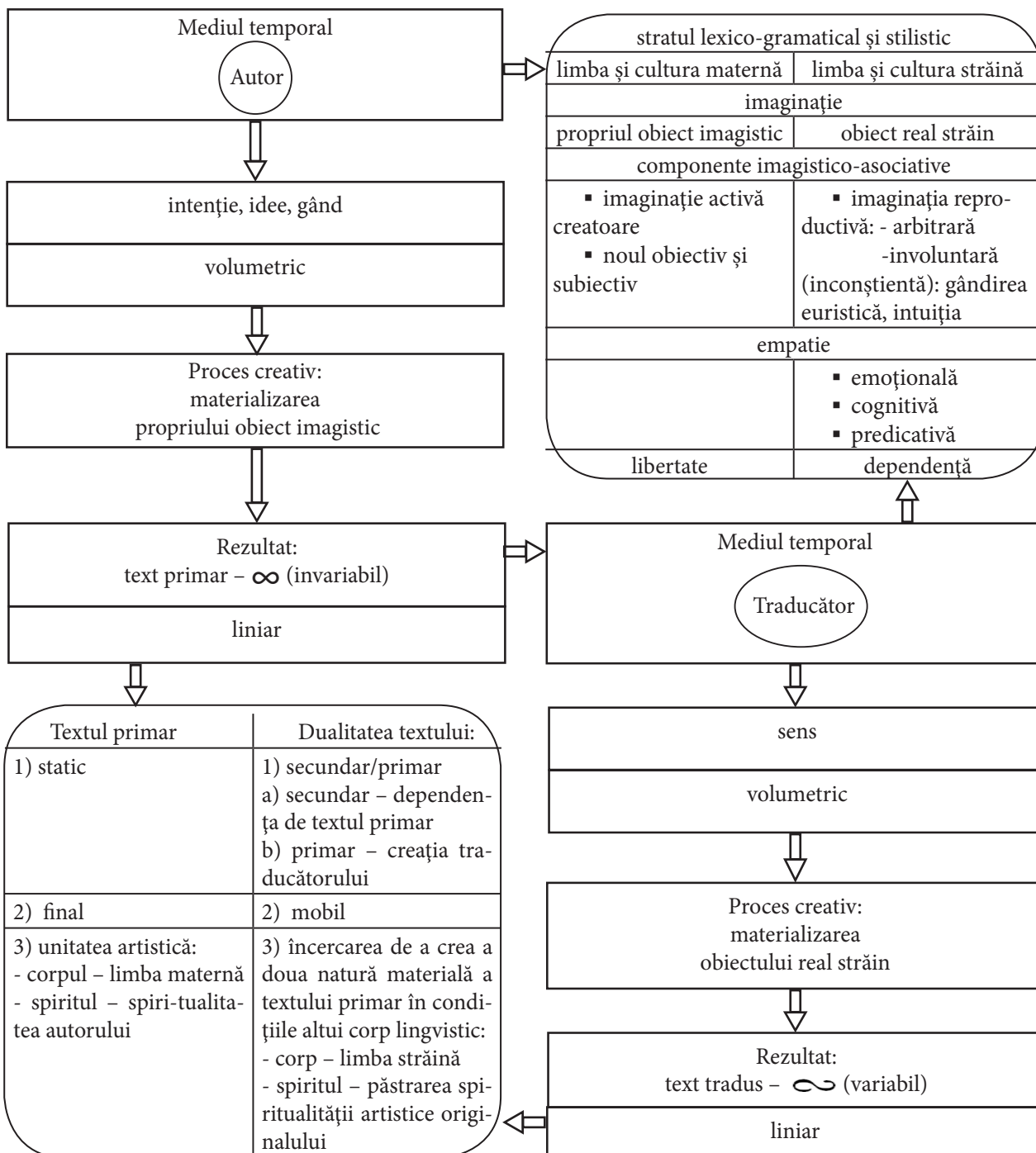
- *creativă* – în cazul autorului presupune crearea independentă a imaginilor, realizate în noi și originale lucrări, fără analogii, în care noutatea poate fi obiectivă, când imaginile și ideile nu repetă nimic din ce ar putea fi o experiență a altor oameni sau subiectivă, atunci când se repetă lucrări anterioare, dar

pentru prezentul autor ele sunt noi și originale;

▪ *evocativă* – în cazul traducătorului, totul se desfășoară pe seama materialului deja descris, „având la bază crearea unei sau altei imagini, corespunzătoare descrierii” [18, p. 103-105].

Așadar, traducătorul reconstituie materialul inițial în alt mediu etno-lingvistic cu propriile resurse imaginative (imaginația arbitrară și involuntară) de care, personal, dispune. Ar mai fi de precizat că *imaginația arbitrară* e caracteristică pentru realizarea sarcinilor artistice comentate, iar cea *involuntară* e specifică viselor și cugetărilor profunde. Astfel, ne ciocnim cu di-

verse tipuri de imaginație creativă, fapt care în niciun caz nu minimalizează potențialul creativ al imaginației reconstitutive a traducătorului. Analizând aspectele psiho-lingvistice ale creativității autorului și traducătorului, trebuie să notăm că studierea *personalității lingvistice* în lingvistica rusă este strâns legată de numele lui Iu. Karaulov, care prin aceasta noțiune înțelege „capacitățile și trăsăturile caracteristice ale omului în ansamblu, ce determină crearea operelor limbajului (texte) diferite ca grad al complexității structural-lingvistice, profunzimea și exactitatea reflectării realității, cu o anumită orientare lingvistică” [19].

Gândirea creatoare e diferită față de procesele de aplicare a cunoștințelor și abilităților însușite cu care operează gândirea logico-verbală. Imaginația creatoare este „reflectarea autenticității reale în neobișnuite, noi și imprevizibile combinații și relații” care nu se pretează întotdeauna unei logici general-admise [20, p. 105]. Precum e, de exemplu, o asemenea formă a imaginației ca aglutinarea, care este o joncțiune a unor calități, însușiri sau părți ale unor obiecte în realitate inconectabile.

Traducerea efectuată de mașină, ca un rezultat al progresului tehnico-științific, nu are nimic în comun cu creația literară, dar nici cu procesul traducerii artistice întemeiată pe imaginația reconstitutivă a traducătorului. „Niciodată omul nu s-a egalat cu personajul pe care s-ar putea cu unele simplificări să-l înțelegi în totala plinătate a lui. E un vis irealizabil al multora. De îndată ce omul e înțeles în aspectele sale cele mai simple, acesta imediat revine la obișnuita sa complexitate” [13, p. 596].

Similitudinea procesului creativ la autor și, respectiv, la traducător, se observă în special în domeniul stilistic și lexical-gramatical. Toate nuanțele cuvântului necesar, transmiterea propriei sale semantici, contextuale și intertextuale, întregul proces de reconstituire a textului original în sisteme sintactice, stilistice, metrice și chiar fonetice ale limbii traducerii corespunde totalmente, la traducător, căutărilor creative ale autorului.

N. K. Garbovsky [21] este convins că știința traducerii va rămâne o disciplină teoretică, una care nu va fi vreodată în stare să aibă suficiente date experimentale cu privire la procesele psihofiziologice care se produc în capul unui traducător. El dă exemplul traducerii simultane, întrebându-se dacă poate fi imaginat un interpret simultan în cabina sa cu un echipament care ar avea capacitatea de determinare a stării sale în procesul activității de traducere. Totuși, N. K. Garbovsky aplică din nou etalonul general pentru fiecare traducere, fără a ține cont de specificul traducerii literare, procesul căreia poate fi bazat pe cercetarea introspectivă a interpretului.

În același timp, Bogdan Ghiu, în ultimele sale eseuri, atinge tema teoriei traducerii, îndeosebi problema pe care putem s-o clasificăm și ca pe un concept al *traducerii-cercetării*. Întrebările și răspunsurile, pe care le găsim la Bogdan Ghiu, interferează cu tema ce ne preocupă: Traducere – Cercetare – Formare – Creație și potențialul *critic-inovator* al traducerii. *Traducerea – cercetare*, traducerea e cercetare, iar cercetarea e o negociere trans-traductivă. Tocmai de aceea, traducerea trebuie să (re-)devină urgent, ca spirit și ca practică, în *activitate curricular-academică* formatoare (libertate – responsabilitate) *recunoscută*, fie și doar pentru

că, dacă traduci, nu poți să plagiezi *hard (copy-paste)* sau *soft* (parafrazând). A traduce, așa cum spune unul dintre cercetătorii domeniului, Michèle Leclerc-Olive, înseamnă a încerca să „evii normativitatea indusă” a conceptelor, adică să produci, să antamezi, să semnalezi nevoia unei re-„conceptualizări locale” [22].

Traducătorului îi este destinat să săvârșească o muncă dublă: să simtă în procesul traducerii, împreună cu autorul textului, întreaga lui cale de la imagine până la cuvântul poetic în limba inițială, adică să pătrundă în codul limbii și gândirii auctoriale, apoi să parcurgă calea aducerii poeticii din text original în limba adoptivă, accesibilă cititorului din altă limbă. Traducerea este axată pe text, acesta fiind scopul, obiectul și finalitatea traducerii. Procesul dat poate fi interpretat drept o transformare în cea de a doua realitate materială a operei poetice originale, înveșmântată în haina altei limbi, dar care a păstrat spiritul și, în măsura posibilităților, artisticul originalului.

CONCLUZII

1. În secolul al XX-lea, știința umanistică s-a pomenit strânsă în cleștele unei false dileme: ori estetismul și trivializarea estetică, ori metodologie și imitarea metodelor științelor exacte. Teoriile despre locul traducerii în procesul literar al secolului al XX-lea – primele decenii ale secolului al XXI-lea sunt tot mai puțin influențate de o analiză reglementară. Anticipând reflectarea diverselor elaborări teoretice în problemele traductologiei, menționăm că deseori noul e un vechi bine uitat.

2. De mai multă vreme e la ordinea zilei problema diferențierii procesului de traducere artistică în raport cu alte tipuri de traducere a diverselor varietăți de texte. Criteriile generale și universale ale activității traductologice acoperă doar parțial necesitatea acestui instrument științific în problemele traducerii artistice. Acest lucru e legat de lipsa unor criterii clare ale noțiunii de artistic.

3. Traducerea-cercetare, ca o infiltrare în laboratorul practicii traducerii sub aspect socio- și psiholingvistic, observațiilor introspective, înfăptuite de traducător, va da un nou imbold reflecțiilor teoretice în domeniul traducerii artistice pentru respectarea statutului și rolului traducerii ca act de creație și comunicare.

4. Noțiunea propusă de *mediu temporal*, care comportă în sine sinteza semantică a mai multor componente și conține relația plastic-asociaivă a acestora, permite traducătorului să pătrundă cât mai adânc în viziunea artistică a autorului și să înțeleagă sensul lucrării traduse în calitate de a doua realitate materială.

BIBLIOGRAFIE

1. Coșeriu E. Semn, simbol, cuvânt. În: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași*: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1993, tom. XXXIX, secț. 3 – lingvistică, p. 5-22.

2. Кривотуров Ю. Интерпретационные стратегии в лингвистике, переводе и дидактике/dir.-publ.: Ana Guțu; red.șt.: Elena Prus [et al.]; ULIM, Inst. de Cercet. Filologice și Interculturale. Chișinău: ULIM, 2015. 145 p.

3. Швейцер А. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). Москва: Наука, 1988.

4. Ghiu B. Europa este traducere, interviu consemnat de Matei Martin. În: *Dilema veche*. 2015, nr. 586, p. 7-13. Disponibil la: <http://dilemaveche.ro/sectiune/zi-cultura/articol/europa-este-traducere-interviu-bogdan-ghiu> (vizitat la 13.10.2015).

5. Райс К. Классификация текстов и методы перевода. Сб. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М., 1978, с. 202-228.

6. <http://www.philology.ru/linguistics1/reiss-78.htm> (Vizitat la 14.10.2015).

7. Draganovici Eve-Marie. Übersetzungen audiovisueller Werbung für deutsche Konsumgüter: Traducerea textului publicitar în mediul audiovizual din limba germană în limba română. Teză de doctorat, rezumat. București, 2010. 31 p. Disponibil la: <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2010Martie/Draganovici%20Evemarie%20-%20Traducerea%20textului%20publicitar%20in%20mediul%20audio-vizual/Rezumatul%20tezei.pdf> (Vizitat la 13.10.2015).

8. Râmbu N. Barbaria interpretării. Reflecții despre hermeneutica lui Schleiermacher. În: *Limba Română*. 2008, nr. 7-8, p. 83-89. Disponibil la: <http://limbaromana.md/numere/d71.pdf> (vizitat la 13.10.2015).

9. Комиссаров В.Н. Интуитивность перевода и объективность переводоведения. В: *Проблемы переводческой интерпретации текста в трудах российских лингвистов конца 20-го, начала 21-го веков*. Хрестоматия, с. 58-69. Ереван: Изд. Лингва, 2009. 260 с.

10. Wils W. Rjgnition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und maschinellen Übersetzung. Tübingen, 1988.

11. Миньяр-Белоручев Р.К. Перевод и лингвистика текста. В: *Проблемы переводческой интерпретации текста в трудах российских лингвистов конца 20-го, начала 21-го веков*. Хрестоматия, с. 58-69. Ереван: Изд. Лингва, 2009. 260 с.

12. Slama-Cazacu T. Psiholingvistica, o știință a comunicării. București: Ed. ALL, 1999, 830 p.

13. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. СПб. Изд. Питер, 2000. 448 с.

14. Бродель Ф. Структуры повседневности: возможное и невозможное. Т. I, М., Изд. Прогресс, 1986. 623 с.

15. Афанасьев Ю. Н. Фернан Бродель и его видение истории. В: Фернан Бродель. Структуры повседневности: возможное и невозможное. Т. I, М., Изд. Прогресс, 1986. Т. I, с. 5-28

16. Tieghem P. van. Literatura comparată. București: Editura pentru Literatură Universală, 1966. 214 p.

17. Braga C. Concepte și metode în cercetarea imaginarii. *Dezbaterile Phantasma*. Ed. POLIROM, 2007, 431 p.

18. Butnaru L. Traduceri din poezia universală/selecție, studiul introductiv și note bibliografice de Leo Butnaru; postfața de Barbu Cioculescu. Chișinău: Î.E.P. Știința, Editura Arc, 2004 (Combinatul Poligr.). 288p.

19. Головин С.Ю. Словарь психолога-практика. 2-е изд., перераб. и доп. Мн.: Харвест, М., АСТ, 2001. 976 с. 21.

20. Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения. В: *Язык и личность*. М., 1989, с. 3-8. http://destructionen.narod.ru/karaulov_jasikovaja_lichnost.htm

21. Гинзбург Л. Разбилось лишь сердце мое... М. Изд. Советский писатель, 1983. 256 с.

22. Гарбовский Н.К. Теория перевода. Учебник. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с. <http://studopedia.org/1-21210.html>

23. Ghiu Bogdan. Traducerea de (ca) teorie, punct arhimedic. În: *Atelier LiterNet*, 28.02-2016

24. <http://atelier.liternet.ro/articol/16702/Bogdan-Ghiu/Despre-traducere-o-perspectiva-franceza-de-lucru.html>

Mihail Grecu. *Ospitalitate*. 1965–1967, ulei pe pânză. 200 × 200 cm